

„Van hely a járművön, ha egy kicsit összehúzódnunk!”

Hunfalvy János: Budapest és környéke (1859)

A múlt megismerése folyamatos kutatómunka. Néha azonban a váratlan szerencse is segíthet. Így találtam egy értékes leírást a 150 év előtti Budaörsről, Hunfalvy hasonmásban megjelent 1859-es Buda-Pest és környéke című könyvében. 2004-ben adta ki a Kossuth Könyvkiadó Hunfalvy János (eredeti német nevén Johann Hunsdorfer) 19. századi földrajztudós bámulatosan szép, hajdan megjelent Budapest albumát. Ez a Buda-Pest és környéke című könyv ma is lenyűgöző. A hasonmás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár alapításának 100. évfordulójára jelent meg.

Első gondolatom az volt, hogy valószínűleg ez sem lehet több, mint az 1856 és 1864 között Darmstadtban megjelent Magyarország és Erdély első kötetének változata. Bemutatja a régi Pestet és Budát, de nem esik benne szó Budaörsről. Ám a szepességi szász származású földrajztudós Hunfalvy János Budapest albumát egy függeléssel egészítette ki. Ebben pedig beszámol Budaörsről, Kamaraerdőről és a környéken lévő falvakról is.

Hunfalvy hajdani Budaörs leírása mellett nem mehetünk el figyelmen kívül! Ezt a csaknem 150 éves képsort, Buda és Pest és környékének első részletes leírását csak egy kétkötetes útikönyv előzte meg, alig egy emberöltővel korábban. 1821-ben és 1822-ben két kötetben tette közvé Schams Ferenc leírását a két szabad királyi városról és környékéről.

De mit tudott Hunfalvy – Hunsdorfer professzor a budaörsi tájról? Meglepően sokat! Megtudjuk tőle például, hogy „társas kocsiikkal” járt kirándulni a környékre a pesti és a budai polgár. „Budán a lánczhid mellett vannak társas kocsi, melyek a Laszlovszky-tanyára járnak (...) A társaskocsikon a távolsághoz képest 6–10–15 pkr (tehát pengő krajcárt) kell fizetni egy sze-

meltyről” A Laszlovszky tanya a Svábhegyen állt, ide sorolta Hunfalvy a budaörsi hegyvidéket is.

Milyen volt a társaskocsi, a mai autóbuszok öse? Úgy látszik, akkoriban sem akart némely utazó, kiránduló menetdíjat fizetni. „Hé, sö Fräula, mi’ n aschzngraun Fürter, zahlen!” „Hé, szürke kötényes kisaszony, fizetni” – biztatta utasát a kocsis. „Van-e még hely?” – kérdezte a kiránduló újságíró, Frankenburg Adolf. „Van elég hely, ha egy kicsit összeszorulnak” – morgott vissza a kocsis.

A Honderű 1843-as és a Pesti Divatlap 1844-es évfolyama, ahonnan a kis omnibuszos részletet idézem, arról tudósít, hogy úti cél a Kamaraerdő, a Svábhegy és Zugliget, ahol a „Frissítőházban” tejszínes kávé kapható, mindez várja a kirándulókat.

Schams 1822-es útikönyve szerint „A szüreti előkészületek zaja mindenfelé hallik. A polgár és családja otthagya városi lakát, a kapás és neje és gyermekei bucsut vesznek házikójuktól, kiki szüretre megy gyalog vagy kocsin... A rendkívüli népsokaságot növeli a sok leány és legény, kik az egész környékből összeszűdülnek... Megfoghatatlan e népek vigadozása és gyönyörködése”

Igaz, akkoriban sok pest-budai kiránduló csak az akkor még távoli kirándulási célnak számító Gellérthegyre vagy Sashegyre jutott el. Hunfalvy tovább utazott! Már kirándulási helyé változik környékünk is 1859-re, így Budaörs, Török-Bálint és Torbágy. „Budáról az egyik út nyugati irányba Buda-Eörsre visz, mely faluban 2700 német, katolikus lakos van kik nagyrészt bortermelésből élnek. A hegység mögött a Csiki hegyek festői ormai csoportosulnak. Buda-Eörsrül mellékút Török-Bálint-ra visz. E falut hajdan a híres Török Bálint birta, kinek itt szép mezei laka volt”. (...) Buda – Eörsrül más út,

mellyet mészárosok útjának neveznek, Torbágy felé megyen.”

Hunfalvy Buda-Pest és környéke című könyve külön fejezetben hívja a kirándulókat „Kirándulás a budai hegyekbe” fejezetében. Egyik úti cél a Kamaraerdő lehet. „Végre a Budától délre emelkedő hegyekbe is kirándulhatunk. Itt a Kamaraerdő van, melyet azonban most kevesen látogatnak. Ez hajdan a torbágyi erdőhöz tartozott, mellyben állítólag már Árpád vadászgata” (Így születnek a jámbor áltörténeti legendák, tehetjük hozzá 150 év múltán!) A Kamaraerdő: „Buda városának tulajdona, de egyes részeit már egyesek bírják. Benne több nyaralót, egy vadászlakot s most elhagyott vendéglőt találunk. A kamaraerdő magasabb pontjairól kedves kilátás esik Buda – Eörsre, s a mögötte emelkedő czikás Csiki hegységre.”

A „czikás” szó a nyelvújítás alkotása. Alighanem különböző magasságú, cikcakkos sziklás hegyet jelent. Hová menne tovább a kiránduló az éppen hajdani fényét részben elvesztő kirándulóhelyről? Természetesen Budaörsre! Csakhogy földrajztudósunk (vagy a nyomda ördöge) most 2500 főben állapítja meg a lakosok számát!

„Buda-Eörs faluban valami 2500 lakos van, kik többnyire németek; a falu az úgynevezett mészárosok útja mellett van, mely a vámháztól a Sas és Gellérthegyek alján, a Polgár és Akasztóhegy s a Kéjdomb szállós lejtőin vonul el.” (Néhány földrajzi név azóta feledésbe ment. A Kéjhegy hegynevet „szépséges, örömet okozó hegy” értelemben írta le 150 évvel ezelőtt a tudós Hunfalvy!)

„Buda-Eörsnél több sor pinczét találunk egy hegynek alján, mellynek sziklás teteje várromhoz hasonlít” (Most meg a romantika szófordulatát használja a szerző!) A nevezett falu mögött a Luki és Farkashegyek, odább az Út és Szikla-

hegyek (ma Kőhegy) nyúlnak föl, mellyeknek alján az út tovább vonul s a csiki vendéglőhöz viszen. Innen fölszállhatunk a Csiki hegység festői csucsaira, mellyekről a közelbe és távolba szép kilátásunk van. Azon hegységet Budakesz (!) felől is elérhetjük kocsisúton. Ha Budáról Budakeszre, azután a Csikipatak által öntözött völgyben réteken és szántóföldeken keresztül, délnyugati irányban, a csiki vendéglőbe megyünk s innen Buda-Eörsön át visszasa Budára hajtunk: akkor bizonyosan kirándulásunkat, mellyen oly változatos és meglepő látványokat élvezhetünk, meg nem fogjuk bántani. Mert ekképp megkerüljük a budai hegyeket s különböző hegycsúcsokra mehetünk föl. A kopasz és sziklás Csiki hegyeket Budakesztől fogva Buda – Eörsig látjuk. Épen oly jellemzetesek (jellegzetesek) a Sashegy kopasz dolomitkúpjai. Egészen más alakja van a Svábhegynek, mellynek széles hátán nyájas kápolna, sok nyaraló s több vendéglő van”

Így ír a Buda és Pest polgárait a Kamaraerdőbe, Budaörsre a Csiki hegyek „czikás”-tehát cikcakkos ormaira hívogató tudós Hunfalvy. A hegycsúcsokat várromnak képzele, a hegyekre pedig „felszáll” – azaz felmászik. Mert a hegyek szép kilátást nyújtanak. Talán a budaörsiek zamatatos borát is megköstölhatta Hunfalvy. Így adott kerek képet 1859-ben Budaörsről. Ha „változatos és meglepő látványokat” élvezett, bizonyára nem bánta meg a kirándulást a Budai hegyekben. Számunkra örömet szereznek az értő szakember romantikával átszőtt megfigyelései. Mi, akik társas kocsi helyett autóbuzson utazunk Budaörsre, Frankenburg Adolfnak, az „Életképek” folyóirat főszerkesztőjének megfigyelését is elfogadhatjuk. „Van hely a járművön, ha egy kicsit összehúzódnunk!”